

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו ר ג ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושבע

ראר (תשכ"ח) השבוע אין עלון הדרכה

ז י"ד - ח י"ד דס-צפרודע-ערוב

א. ז' ט"ו הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאור...
רש"י לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו (ע"פ דברי המדרש).

רשב"ם כדרך השרים לטייל בבקר ולרכב אנה ואנה.
ראב"ע מנהג מלך מצרים עד היום לצאת בתמוז ואב, כי אז יגדל היאור לראות כמה מעלות עלה, וצוה ה' למשה שילך בבקר ויעמד לפני היאור ויעש האות שהוא מכת היאור לפני פרעה.

בכור שור דרך השרים והמלכים לטייל על שפת הנהר ומוליכים עופות בידם, כגון אושטיר"א ואשפרברי"ש ולוקחין להם עופות אחדים וקורין דיבר"א - ושם תדבר עמו, כי שם לא יהיה עמו עם רב, ותוכל לדבר שם אליו.

ר' יוסף אבן כספי: ראיתי מנהג מלך מצרים גם היום, כי שני ימים בשבוע, הוא יום שלישי ויום שביעי יצא מלך מצרים עם רכבו ופרשיו במקום ידוע על שפת היאור לשחק כל היום בכדור קטן, ואולי לא היה יכול משה לדבר עם פרעה רק באותם הימים, כי בשאר הימים הוא יושב בחדרו, ואע"פ שלא זכר זה תמיד די אם יזכור בקצתם למשל, ולכן היה סדר משה כן. כי יען היות פרעה עומד על שפת היאור בכילתו ובאהלו באותם הימים; היה משה הולך דרך המים באניה קטנה ויהיה ניצב לקראתו בתוך האניה וקדבר אליו דבריו. וכאשר קלה דבריו ישוב לו לדרכו.

שד"ל ... (בשם אחד מתלמידיו) או שהלך ליאור לרחוץ כמו שהלכה בת פרעה. וצוהו שידבר לו אצל היאור ולא בביתו, מפני שהיה צריך להכות את המים.

- 1) מה ראה רש"י להביא את דברי המדרש ולא הלך באחת הדרכים שהלכו בה הפרשנים וידפי הפשט?
- 2) הסביר את הדברים המטומנים בקו בפרושו של אבן כספי.
- 3) מהי חולשת פירושו של אבן כספי?
- 4) מהי חולשתו של פירוש שד"ל?

ב. ז' כ"ו ויאמר ה' אל משה: בא אל פרעה ואמרת אליו שלח את עמי ויעבדוני.
בכור שור ד"ה בא אל פרעה: אני אלך עמך.
1 x) מה קשה לו בפסוק הזה?
2 x) איך אפשר לישב קשי זה בדרך אחרת?

ג. ז' כ"ט ובכה ובעטו ובכל עבדיך יעלו הצפרודעים.
נחמה י"א ע"א:
(שם א' י') "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו" - תנא: הוא התחיל בעצה תחילה שנאמר (א' י') "ויאמר אל עמו" - לפיכך לקה הוא תחילה, שנאמר: (ז' כ"ט) "ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרודעים".
מקשים מפרשי עין יעקב: למה לא הביא פסוק הקולם לו (ח' כ"ח) "ועלו ונאו בביתך... ובבית עבדיך ובעמך" אא ישב קושי תם.

ד. ח' ו' ויאמר למחר
אבן כספי: חשב פרעה כי כאשר הודה משה במהרה כי עתה הגיע תכלית המכה, לכן איחר הדבר וסבל מכתוב ואמר "למחר", ומשה חביר ספוק לבו, וענהו במחרת "בבוקר למען תדע".

- 1) מה קשה לו בפסוקו?
- 2) מה פירוש המלה "תכלית" שבפרושו?

(גליון וארא)

ה. ה' י"ד ויעשו בן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכולו ותהי הכנס באדם ובבהמה.

רש"י ד"ה להוציא את הכנים: לבראתם ממקום אחר. ויעשו כן, שהכו עפר הארץ.

ראב"ע " להוציא את הכנים: טעמו: להולידם מהארץ כמעשה אהרן ולא יכולו. ויעשו להזכיר "ותהי הכנס" פעם אחרת, כי גם היא היתה בחרטומים.

אברבנאל: ...אומר אני שהחרטומים עשו מעפר הארץ כנזם. כמו שעשה אהרן ועל זה נאמר "ויעשו כן החרטומים" שעשאו בפרעל. האמנם פרעה היה מתרה בס, שלא היה חפץ שעוד יוסיפו צרה על המכות אלא שיסירו אותם, כמו שהסיר משה מכת הצפרדעים; וכאשר יעשו המכה כאהרן ויסירו אותה כמשה יודע שהם חכמים מחוכמים.

והנה החרטומים מפני כבודם השתדלו לעשות המכה ולהסירה אחר כך, כתאות פרעה; והנה בענין העשיה עשו כאהרן וזהו שאמר: "ויעשו כן החרטומים בלטיהם", אבל מיד אחרי זה השתדלו להוציא הכנים מן הארץ "ולא יכולו", שלא היו יכולים להסירם, כי היתה הכנס באדם ובבהמה, והמה עצמם - רוצה לומר: החרטומים וטוטיהם היו מלאים מהם ובזה כסתה כלימה פניהם.

הכתב והקבלה ד"ה ויעשו כן... להוציא: ...ולדעתה פלג "כן" מן (שמות ט"ז ה') "והכינו את אשר יביאו"; וטעמו: החרטומים עשו הכנות והזמנות לפי חכמתם לחדש גם כן בריאה זו אבל לא הועילה להם בזה.

ואפשר לפרש מלת "להוציא" מן (בר' מ"ה) "הוציאו כל איש מעלי", (עזרא י' י"ט) "להוציא נשיהם" לשון גירושין והרחקה (פארט שאופפען) וטעמו: רצו בהשתדלות חכמתם לבטל מהם מכה זו, כי מה להם לחוסיה צרה על צרתם, כי כבר היו באדם ובבהמה, וכפירוש הרא"ש.

1) מה הן שתי הדעות בפירוש המלה "להוציא" ומה הנימוקים שיש להביא לכל אחד משני הפרושים?

2) מה קשה לראב"ע בדבריו האחרונים "וטעם להזכיר" ותהי הכנס?"

3) מה ראה בעל הכתב והקבלה להוציא מלת "כן" ממשמעה הרגיל ולפרשה מלשון "הכנס"?

י"ד ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו

אבן-כספי ד"ה ויעשו כן: ואחר יאמר "ולא יכולו". אם כן מבורר מה שקדם לנו בגזרת "עשה" כי הובר יאמר על מה שבפעל ועל מה שבכח.

במה שונה אבן כספי מכל המפרשים דלעיל (בשאלה הקודמת)?

7. שאלות ודיוקים ברש"י

1) ז ט"ז ד"ה עד כה: עד הנה: ומורשו: עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בל"ה" (י"א ד) כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא.

(ב) למה לא התספק רש"י בפרושו לפי פשוטו והביא גם את מדרש רבותינו?
(א) מה קשה לו?
(ג) הרא"ש מקשה: והלא בשאר המכות גם כן נאמר: "כה אמר ה'?"
ישב קושייתו!

2) ז ב"ז ד"ה ואם מאן אתה: ואם סרבן אתה; מאן כמו ממאן, מסרב. אלא כגוי האדם על שם המפעל כמו (איוב טז) "שלן", (ילמ' פח) "שקט"; (מלכים א' כ) "סר וזעף".

(א) למה פתח רש"י דבריו במלים "ואם סרבן אתה" ולא התחיל מיד בפירוש "מאן" - כמו ממאן?
(ב) האם לפי רש"י המלה הזו היא תאר השם או פעל בזמן בינוני?
(ג) למה קשר רש"י בין המלה "מאן" ופרושה "ממאן" במלת "כמו", ולא קשר בשום מלת קשור את "ממאן" עם "מסרב".
(ד) בעל ספר הזכרון (בקראט) על רש"י מסעף שנפלה מעות סופר בדברי רש"י ויש לגרוס "ואין מאן כמו ממאן מסרב". ואולם רב מפרשי רש"י לא קבלו הגהה זו. הסבר את נמוקי המגיה ואת נמוקי מתנגדיו.

מה ראה רש"י שלא לפרש מלה זו עם הופעתה הראשונה במקרא בר' י"ט י"א ויילאו?

3) ז י"ח ד"ה ונלאו: לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויים לשתות